Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.
Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Centrumpartijen, ga regeren!

Ons politieke bestel verkeert nationaal en internationaal in crisis. Het onvermogen om serieus beleid daadkrachtig uit te voeren gaat gelijk op met de productie van een overdaad aan papieren beloften. De veranderende verhoudingen in de wereld maken het onmogelijk te blijven volharden in een beleid met weinig daadkracht en veel vooruitschuiven. Een daadkrachtige brede centrumcoalitie zal werk moeten maken van het versterken van onze veiligheid en defensie, het toegroeien naar een hoogproductieve en duurzame economie, het op orde krijgen van onze basisvoorzieningen, en het saneren van het aantal regels en het ambtenarenapparaat. En ze zal ten minste vier jaar – of nog beter: acht jaar – moeten aanblijven.

door Hans Borstlap De auteur was in de jaren zeventig medewerker van de Dr. Abraham Kuyperstichting en daarna raadadviseur op het kabinet van minister-president Lubbers, directeur-generaal op het ministerie van SZW, en van 2002 tot 2016 lid van de Raad van State. Hij was voorzitter van de Commissie Regulering van Werk, die in 2020 adviseerde over de modernisering van de arbeidsmarkt.

Zo vlak voor de aanstaande verkiezingen op 29 oktober is voor elke politieke partij de verleiding groot de eigen kroonjuwelen weer eens flink op te poetsen. Toch is daar weinig aanleiding voor. Er is een belangrijker gezamenlijk probleem, dat het eigen gelijk overstijgt.

Dat gezamenlijke probleem is het afnemend vermogen van de politiek om effectief beleid te voeren. Er is weinig daadkracht en er wordt veel vooruitgeschoven. Aan de beloftes ligt het niet. Het lijkt wel alsof die alleen maar toenemen naarmate dit onvermogen zichtbaarder wordt. Ook in de campagne voor de aanstaande verkiezingen moet gevreesd worden dat kiezers wederom paradijselijke vergezichten krijgen voorgespiegeld, wanneer in het stemhokje maar de juiste keuze wordt gemaakt. De omvang van vele verkiezingsprogramma's (soms ruim meer dan honderd pagina's) doet het ergste vrezen.

Is het niet wonderlijk dat vrijwel niemand in Den Haag zich lijkt af te vragen hoe al die mooie bestemmingen bereikt kunnen worden? Alsof er tussen de partijen een felle discussie wordt gevoerd over de eindbestemming waarnaar men het volk wil leiden, terwijl het voertuig waarmee men op weg zal moeten gaan tal van mankementen vertoont en soms zelfs geen meter meer vooruitkomt.

Verantwoordelijkheid van partijen 'in en rond het centrum'

Gegeven deze situatie hebben politieke partijen 'in en rond het centrum' een bijzondere verantwoordelijkheid: zij moeten met voorrang voorzien in een aantal essentiële publieke voorzieningen en randvoorwaarden die nodig zijn om beleid – welk beleid dan ook – serieus te kunnen uitvoeren. De fundamenten van ons politieke, maatschappelijke en sociaal-economische bestel staan onder druk en vragen dringend om versterking. Dit gezamenlijke belang gaat vooraf aan alle ongetwijfeld prachtige vergezichten voor de toekomst van elke partij afzonderlijk.

Deze urgentie klemt temeer gelet op wat er de laatste tijd internationaal aan de hand is. Ik doel op de teloorgang van de positie van Nederland en van de lidstaten van de Europese Unie in een wereldorde waarin de posities in sneltreinvaart veranderen, en niet ten gunste van Europa.

De Amerikaanse drang tot isolationisme is niet tijdelijk en zal zich blijven manifesteren, ongeacht welke partij aan de macht is. Onder Trump is het nog erger dan alleen maar isolationisme. Het applaus van Trump voor de oorlogsmisdadiger Poetin onderaan de vliegtuigtrap in Alaska deed pijn aan de ogen. Ook omdat er met die twee meer op het spel staat: handelsrelaties, mensenrechten, democratische grondbeginselen en langgekoesterde internationale rechtsregels zijn in het geding. Dat alles lijkt in korte tijd bij het grofvuil gezet te worden, zonder enig zicht op herstel.

Daarnaast: China groeit razendsnel uit tot een economische, militaire en technologische supermacht met wereldwijde ambities, onder meer gebaseerd op een beslissingsmacht over cruciale grondstoffen. Andere landen in Zuidoost-Azië (en Afrika) volgen in dit spoor.

Er zijn mogelijkheden voor een brede centrumcoalitie om te komen tot een no-regrets-*scenario van maatregelen*

Crisissituatie

Wanneer, bij zulke tot voor kort ongekende bedreigingen van onze wijze van samenleven, ons politieke systeem niet bij machte is serieus beleid te ontwikkelen en metterdaad uit te voeren, dan is er sprake van een crisissituatie. Een crisissituatie die beleid, van welke richting of signatuur ook, bij de handen afbreekt.

Toegespitst op het onderwerp van dit themanummer ('Welke zijn houdbare economische ontwikkelingen voor de komende decennia?') wil ik bij wijze van illustratie enkele voorbeelden noemen die kunnen bijdragen aan het beoogde herstel. Daarbij is er een direct verband tussen onze economische veerkracht en onze militaire weerbaarheid: een krachtige defensie is niet voorstelbaar bij een kwakkelende economie. Ik meen dat er mogelijkheden zijn voor een brede centrumcoalitie om te komen tot een *no-regrets*-scenario van maatregelen, die een stevige basis kunnen leggen voor het aanpakken van toekomstige uitdagingen.

Vijf prioriteiten voor een centrumcoalitie

Er zijn ten minste vijf prioriteiten voor een coalitie van centrumpartijen:

1. Houd elkaar vast gedurende de gehele kabinetsperiode
2. Versterk onze veiligheid en defensie
3. Werk toe naar een duurzaam houdbare economische bedrijvigheid

4. Stel publieke basisvoorzieningen veilig
5. Saneer het woud van regels; geef ruimte aan maatschappelijke initiatieven

Ik werk hierna deze prioriteiten nader uit.

1. Houd elkaar vast

Deelnemende partijen in een nieuwe coalitie zouden elkaar gedurende ten minste vier jaar trouw moeten blijven. En dat aan het begin naar elkaar toe uitspreken. Acht jaar is nog beter, gelet op de ingrijpende beleidsaanpassingen die nodig zijn. Vertrouwen van burgers en van maatschappelijke organisaties in de politiek vraagt standvastigheid, voorspelbaarheid en duurzaamheid. De afgelopen jaren zijn coalities opgebroken op dubieuze gronden, veelal vanwege partijpolitieke overwegingen. Dat heeft het aanzien van de politiek en het gezag van politieke partijen geen goed gedaan. Italië kent inmiddels een stabielere politieke situatie dan ons land.

2. Versterk onze veiligheid en defensie

Een substantiële en structurele versterking van onze veiligheid en defensie in NAVO-verband is inmiddels vrijwel onomstreden. Met de vijfprocentovereenkomst van de NAVO-top in Den Haag (juni 2025) ligt er ook al een financieel commitment van alle lidstaten. Deze afspraak doet een zwaar beroep op schaarse publieke middelen: drie procent bbp extra boven op de bestaande uitgaven van rond de twee procent, is jaarlijks structureel dertig miljard euro extra naar defensie en voor 'defensiegerelateerde' uitgaven. Voorts legt deze prioriteit beslag op schaarse ruimte (meer oefenterreinen) en op schaarse arbeidskrachten bij structurele krapte op de arbeidsmarkt.

Italië kent inmiddels een stabielere politieke situatie dan ons land

Dit heeft onvermijdelijk gevolgen voor alle andere claims, die, hoe gerechtvaardigd op zichzelf ook, pas daarna aan bod komen. Elke politieke partij die dit keuzevraagstuk als gevolg van de voorrangspositie van de defensieversterking miskent of eraan voorbijgaat, misleidt de kiezer.

Van belang hierbij is dat de coalitie van partijen 'in en rond het centrum' ruimte moet bieden om te behouden wat wezenlijk is voor elk van de partijen. Bijvoorbeeld in het basispakket van de zorgverzekeringen en in de sociale zekerheid. Maar ook: wat moet, gegeven nieuwe prioriteiten, aangepast of afgeschaft worden van voorzieningen die voorheen alleszins gerechtvaardigd waren, maar inmiddels aan betekenis hebben ingeboet? Het kan natuurlijk niet zo zijn dat alle uitgaven onaantastbaar zijn. Kijk ook naar wat elders in Europa de norm is; niet onbelangrijk in een Europese werkelijkheid waarin het vrije verkeer van personen alleen maar zal toenemen. Zo is twee jaar loondoorbetaling bij ziekte extreem, gelet op wat elders in Europa gebruikelijk is: een paar weken. Ook ons ontslagrecht is toe aan Europese afstemming. Dat betekent: geen toestemming meer vooraf (de zogenoemde preventieve ontslagtoets), maar een rechterlijke toets na afloop.

3. Werk toe naar een hoogproductieve economische bedrijvigheid

Drie schaarsten: publiek geld, ruimte en werknemers
Versterking van onze (toekomstige) economische structuur vraagt allereerst dat wij acht slaan op ten minste drie schaarsten, namelijk die aan beschikbare publieke financiële middelen, aan geografische ruimte (inclusief natuur en milieu), en aan beschikbare arbeidskrachten. Economische groei zal niet meer het gevolg kunnen zijn van meer mensen die werken, gelet op de demografische ontwikkeling. Ook arbeidsmigratie helpt niet meer, gelet op de brede instemming om laaggeschoolde arbeidsmigratie aanzienlijk te beperken.

De enige mogelijkheid is dan om economische groei te realiseren door slimmer te gaan werken, met als resultaat een hogere groei van de productiviteit per werkende. Dat stelt andere eisen aan het beleid dan tot nu toe, vooral wat betreft scholing en investeringen in 'research & development'. En verstikkende regelgeving uit het verleden moet worden opgeruimd.

Publiek/privaat scenario voor hoogproductieve bedrijvigheid
Ik bepleit te komen tot een publiek/privaat scenario om onze economische bedrijvigheid weg te leiden van al te veel lagelonenactiviteiten, naar een bedrijvigheid met meer hoogproductieve activiteiten. Met hogere nettolonen en zonder inkomenstoeslagen. We moeten toewerken naar een situatie waarin een voltijdse baan in beginsel toereikend is om zonder toeslagen in het levensonderhoud te voorzien. Geleidelijk uiteraard, met een herziening van het fiscale stelsel, waardoor collectieve lasten op arbeid afnemen en dus het netto-inkomen alleen al daardoor omhoog kan. Breder is een fiscale hervorming nodig, waarin arbeid wordt ontzien en kapitaal en vermogen extra worden belast. En het moet zo zijn dat werken altijd meer loont dan niet werken.

Onderdelen van ons arbeidsrecht zijn inmiddels van vooral museale kwaliteit

Een hoogproductieve economische bedrijvigheid vraagt een permanent beter toegeruste beroepsbevolking. Een individuele leerrekening voor alle werkenden gedurende het gehele arbeidzame leven is dringend geboden. En een infrastructuur voor arbeidsbemiddeling, waardoor goed toegeruste werknemers soepel en professioneel van baan kunnen veranderen. Een 'ontslagvrije' samenleving zou de stip op de horizon kunnen zijn. Omdat we ons niet langer werkloosheid kunnen veroorloven: je werkt, je bent bezig met scholing, of je zoekt naar werk dat bij je past.

Dit alles kost geld: kost die voor de baat uitgaat. Om extra budgettaire ruimte voor dergelijke nieuwe prioriteiten te verwerven is het onvermijdelijk het woud van fiscale aftrekposten te saneren op basis van het recente ambtelijk rapport van Financiën.[1] Slechts een klein deel van al deze posten blijkt effectief te zijn, gelet op wat ermee wordt beoogd. Het gaat om veel geld. De schatkist derft door alle aftrekposten ruim 150 miljard euro. In totaal wordt rond de 450 miljard euro geïnd aan belastingen en premies. De lastendruk kan fors omlaag wanneer een deel van de fiscale aftrekposten die niet (meer) voldoen aan de oorspronkelijke bedoelingen, geschrapt worden. Dit lukt alleen wanneer aftrekposten over een brede linie worden beëindigd, zodat geen enkele lobby kan zeggen: wij worden wel, en anderen niet 'gepakt'.

In het verlengde hiervan moeten subsidies substantieel teruggedrongen worden. Vooral daar waar het oorspronkelijke motief van de subsidie onherkenbaar is geworden en waar perverse effecten verwacht moeten worden. Stel bij het voornemen tot subsidiëring ook de simpele voorvraag: waar bemoeit de overheid zich mee?

Arbeidsrecht moderniseren

Versterking van de toekomstbestendigheid van onze economische structuur houdt voorts in dat wij ons arbeidsrecht moderniseren.

Onderdelen van ons arbeidsrecht zijn inmiddels van vooral museale kwaliteit. Terwijl we een arbeidsrecht nodig hebben dat werkgevers en werknemers ondersteunt in de omstandigheden van nu en straks. Wij beogen werknemers met een 'vast contract' (oftewel een contract voor onbepaalde tijd) te beschermen, maar de cumulatie van verouderde regels leidt ertoe dat vooral het midden- en kleinbedrijf aarzelt werknemers in vaste dienst te nemen. Er blijft dan voor werknemers niets anders over dan een flexibele baan met veelal weinig rechten en veel plichten.

Wat we nodig hebben is dat niet langer het type arbeidsrelatie de toepasselijke rechtsregels bepaalt, maar de werkende die beschermd en toegerust wordt, ongeacht het type contract waarin er wordt gewerkt.

Ik bepleit om een regeringscommissaris aan te stellen die, met bevoegdheden over de betrokken departementen heen, komt met voorstellen om de regels van het arbeidsrecht, de arbeidsmarkt, het onderwijs en de belastingen op deze nieuwe oriëntatie op 'alle werkenden' in te richten, in plaats van op het 'type contract'. Er ligt van begin 2020 een rapport klaar, *In wat voor land willen wij werken?*, met tal van voorstellen voor een universeel sociaal fundament voor alle werkenden.[2] Er is een voorzichtig begin gemaakt met de uitvoering van voorstellen uit dit rapport. Maar het moet sneller en vooral breder aangepakt worden: het gaat, nogmaals, om de samenhang van noodzakelijke aanpassingen in het arbeidsrecht, de arbeidsmarkt, het onderwijs en de fiscaliteit.

Alarmerende rapporten als die van Draghi en Letta worden niet of nauwelijks opgevolgd

Rapporten van Draghi en Letta blijven vooralsnog papier

Wat nationaal geldt, speelt ook op Europees niveau. Institutioneel, economisch en technologisch kunnen we de nieuwe centra van vooruitgang in de wereld niet bijhouden. Alarmerende rapporten als die van Draghi[3] en Letta[4] worden gelezen, en er wordt beleefd lippendienst aan bewezen, maar ze worden niet of nauwelijks opgevolgd. Het IMF heeft onlangs geanalyseerd dat de onderlinge barrières binnen de Europese Unie een groter negatief effect hebben dan de recente heffingen van Trump.[5] We hebben derhalve in Europa veel zelf in de hand tot versterking van onze positie op de wereldmarkten.

Ik bepleit dat de centrumpartijen met hun zusterpartijen in Europa het initiatief nemen om een kopgroep te formeren van tien tot twaalf lidstaten van de Europese Unie, om op vrijwillige basis de samenwerking te intensiveren op het gebied van veiligheid, defensiematerieel, technologie, energie en cruciale grondstoffen. Er kunnen gezamenlijke militaire en industriële projecten ontwikkeld worden. We moeten

innovatie bevorderen en financieringskanalen voor het bedrijfsleven ook op Europees niveau van krachtige impulsen voorzien. Dit alles zal later geïnstitutionaliseerd moeten worden, maar een crisissituatie vraagt nu allereerst om improvisatie en verbeeldingskracht.

4. Basisvoorzieningen op orde

Er is veel achterstallig onderhoud van belangrijke publieke basisvoorzieningen, zoals volkshuisvesting, onderwijs, een vitale arbeidsbemiddeling. Diverse zaken zijn nodig, zoals een individuele leerrekening voor alle werkenden gedurende het gehele arbeidzame leven. Het onderscheid tussen initieel en postinitieel onderwijs is immers achterhaald. Een arbeidsongeschiktheidsverzekering op basisniveau is nodig voor alle werkenden. Burgers verwachten allereerst dat dergelijke publieke voorzieningen op orde zijn. Ze verbazen zich erover wanneer de overheid zich met tal van andere zaken bezighoudt, zonder dat de basisvoorzieningen op orde zijn.

5. Saneer het woud van regels; geef ruimte aan maatschappelijke initiatieven

In het verlengde van het voorgaande zal het grote aantal publieke regels teruggebracht moeten worden; een forse sanering is nodig.

De overdaad aan dit soort regels heeft ten minste twee nadelige effecten. Ze vragen, ten eerste, veel menskracht om ze te bedenken, uit te voeren, op te volgen en vervolgens ook nog te handhaven. Die menskracht hebben we niet, gelet op andere prioriteiten. Ten tweede belemmeren veel van deze regels creativiteit en inventiviteit in de samenleving, terwijl we die in de wereld van vandaag en morgen juist zo dringend nodig hebben. Daar moeten we het immers van hebben, gelet op de afnemende omvang van onze beroepsbevolking. Zelfs vrijwilligersorganisaties worden inmiddels belast met tal van publieke regels, waardoor het werven van vrijwillige bestuursleden inmiddels lastig blijkt te zijn: we straffen zo vrijwilligerswerk af.

Een forse sanering van het aantal regels is nodig

Een paar voorbeelden van de nadelige effecten van de overdaad aan regels. Welhaast elke coalitie van de afgelopen jaren heeft aangekondigd jaarlijks 100.000 woningen te willen bouwen. Maar stuitten daarbij op tal van voorschriften in de sfeer van onder meer bescherming van milieu, bedreigde dieren, mogelijkheden voor bezwaar en beroep. Met soms jarenlange stilstand tot gevolg. De administratieve verplichtingen in het onderwijs veroorzaken dat enkele tienduizenden gediplomeerden in het onderwijs daar niet willen werken.[6] Ik vermoed dat we door de regels in de zorg voor huisartsen eenzelfde effect moeten vrezen. Er is een doorgeschoten privacywetgeving, waardoor bijvoorbeeld toezichthouders, zoals AFM, DNB, ACM en AP, niet van elkaars gegevens en bevindingen mogen gebruikmaken. Dat verplicht elk van deze toezichthouders tot veel extra onnodige administratie; en in het verlengde daarvan ook de ondertoezichtgestelden.

De balans is zoek

Ik zeg niet dat natuur en milieu niet beschermd moeten worden, dat er geen deugdelijke rechtsbescherming en privacybescherming moeten zijn en dat er geen kwaliteitseisen aan nieuwe huizen gesteld moeten worden. Nee, het gaat erom dat in

de loop der jaren de cumulatie van grote en kleinere verplichtingen heeft geleid tot een overbelasting van regels, waardoor in ons land belangrijke ontwikkelingen stagneren. In deze situaties is de balans zoek en lijkt soms elke afweging afwezig. Terwijl dat de kern van het politieke bedrijf is: de afweging tussen legitieme doelen van natuur en milieu, rechtsbescherming en economische activiteiten.

PwC heeft onlangs geïnventariseerd dat de afgelopen twintig jaar voor uitvoeringsorganisaties een kleine 150 procent meer regels zijn gaan gelden; bovendien zijn er ook aanzienlijk meer specifieke uitzonderingen op die regels gekomen.[7] En dan nog worden uitvoeringsorganisaties in de beklaagdenbank gezet, terwijl zij onuitvoerbare regels moeten uitvoeren. Ik bepleit dat uitvoeringsorganisaties een vetorecht krijgen om onuitvoerbare wetgeving te blokkeren, uiteraard met een deugdelijke motivering.

Inventariseer per sector de regeldruk en saneer
De commissie-De Zeeuw heeft onlangs een rapport uitgebracht met een inventarisatie om de vele regels in de volkshuisvesting, die tot de huidige stagnatie leiden, drastisch te beperken.[8] Ik bepleit dat het nieuwe kabinet direct aan het begin besluit om binnen een halfjaar rapporten beschikbaar te krijgen met soortgelijke analyses als die van de commissie-De Zeeuw, maar dan voor andere cruciale sectoren: de arbeidsmarkt, het onderwijs, de zorg.

Dit kabinet was in geen enkel opzicht 'in control', zelfs niet waar het de eigen medewerkers betreft

Breng het aantal rijksambtenaren fors terug
In het verlengde van het doorbreken van de risico-regelreflex zal het aantal ambtenaren fors teruggebracht moeten worden. Het aantal rijksambtenaren is de laatste vijf jaar met meer dan 25 procent toegenomen. Het thans demissionaire kabinet wilde het aantal met 22 procent terugbrengen, maar recent bleek dat er sprake is geweest van een verdere toename. Dit kabinet was in geen enkel opzicht 'in control', zelfs niet waar het de eigen medewerkers betreft.

Bedenk wel: er is schaarste aan beschikbare werknemers op de arbeidsmarkt. Wanneer de overheid dan een substantieel deel daarvan naar zich toe trekt, hebben het bedrijfsleven en andere maatschappelijke instellingen het nakijken. En al die extra ambtenaren hebben intussen niet stilgezeten: ze hebben de politieke verlangens vertaald naar meer regels voor het bedrijfsleven en andere maatschappelijke organisaties. Met alle administratieve verplichtingen (en dus menskracht) die daarbij horen.

Saneren en opbouwen

Het overheidsbeleid is chaotisch. Er is onvermogen om op een zinvolle manier publieke van private verantwoordelijkheden te onderscheiden. Er is ook onvermogen om een rangorde aan te brengen in zaken die met voorrang aangepakt moeten worden. De mateloosheid en ongerichtheid als gevolg hiervan breken ons inmiddels op. Wij kunnen ons dit niet langer veroorloven.

Voeg daarbij de politieke ongeïnteresseerdheid in de maatschappelijke uitwerking van alle goede bedoelingen (getuige de geringe politieke belangstelling voor de 'derde

woensdag in mei', Verantwoordingsdag) en het crisisbeeld is compleet. Met als gevolg dat de weerbaarheid van onze samenleving en de vitaliteit van onze economische bedrijvigheid ernstig worden verzwakt. En dat het politieke bedrijf zichzelf in diskrediet brengt.

Nieuwe feiten en omstandigheden, nationaal en in de wereld om ons heen, ontnemen ons de vrijheid om op de oude weg voort te gaan. Nodig is saneren en opbouwen, in plaats van de meer dan vijfduizend moties die in 2022 zijn ingediend in de Tweede Kamer (gemiddeld dus vijftig per Kamerdag!).

Ik zie uit naar een coalitie van partijen 'in en rond het centrum', die straks in deze zin een krachtig herstelbeleid gaat uitvoeren.

Artikel in het kort:

* De fundamenten van ons politieke, maatschappelijke en sociaal-economische bestel staan onder druk en vragen om versterking
* Deze urgente opgave vraagt om een daadkrachtig kabinet waarin partijen in en rond het centrum gezamenlijk optreden en over hun eigen schaduw heen stappen
* Vijf prioriteiten staan centraal: langdurige samenwerking tussen coalitiepartijen, versterking van veiligheid en defensie, productieve en toekomstbestendige economie, herstel van publieke basisvoorzieningen, en forse sanering van regels
* Hervormingen in arbeidsrecht, arbeidsmarkt, fiscaliteit en scholing zijn cruciaal om veerkracht te vergroten en maatschappelijke initiatieven ruimte te geven
* De noodzaak om de nationale en internationale crisissituatie te doorbreken vraagt om een gezamenlijke aanpak die partijbelangen overstijgt

1 Ministerie van Financiën, *Kansen voor lagere tarieven en beter beleid. Aanpak Fiscale Regelingen voor een eenvoudiger en beter belastingstelsel*, 30 juni 2025.
2 Commissie Regulering van Werk, *In wat voor land willen wij werken? Naar een nieuw ontwerp voor de regulering van werk. Eindrapport*, 23 januari 2020.
3 Mario Draghi, *The future of European competitiveness. Part A: A competitiveness strategy for Europe (September 2024)*. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2025.
4 Enrico Letta, *Much more than a market. Speed, security, solidarity. Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens*, april 2024.
5 Nathaniel G. Arnold e.a., *Lifting binding constraints on growth in Europe. Actionable priorities to deepen the Single Market* (WP/25/113), 13 juni 2025.
6 Merel van Vroonhoven, 'De maarschalk die zijn oor te luisteren legde', Herman Tjeenk Willink-lezing, 13 juni 2024.
7 Jennifer Mol en Edwin van der Schoot, 'Groei aantal regels én uitzonderingen raakt ook dienstverlening overheid zelf', *Het Financieele Dagblad*, 30 juli 2025.
8 Adviesgroep STOER (Schrappen Tegenstrijdige en Overbodige Eisen en Regelgeving), *Woningbouw: sneller, meer, goedkoper. Eindrapport*, 10 juli 2025.